

Del viatge de la SCG a Madeira i Porto Santo¹

Petita crònica del viatge a Madeira-Porto Santo, organitzat per la Societat Catalana de Geografia, del 24 al 30 de març del 2018

Isidre Grau

Després de les expectatives creades pel mític viatge a les Açores (Setmana Santa 2009), tots arribàvem al Prat amb ganes de ser en ple Atlàntic. Perquè ja volàvem amb la imaginació, l'aterratge a la realitat va ser més dur. La TAP havia anul·lat el vol TP-1039 a Lisboa de les 15:05; així, sense explicacions (tot i que després sabríem que un copilot de la companyia no havia superat les proves d'alcoholèmia en un aeroport alemany i la cadena s'havia trastocat.)

En tot cas, l'única oferta de la TAP era sortir el diumenge 25 a les 23:10 destí Porto, per connectar amb el vol a Funchal a les 6 del matí del dilluns. Perdre un dia i mig de viatge, més una nit en blanc a l'aeroport, van provocar un conat de rebel·lió, tan sols frenada per l'estudi d'alternatives (vols de recanvi, trens, autocars a Lisboa). Després de dues hores de frustració, el grup (menys tres baixes voluntàries) va avenir-se a l'oferta, compensada amb un val de 20 euros per a qualsevol restaurant de l'aeroport. La pluja va ajudar la resignació, camí de casa.

L'endemà, cap a les vuit del vespre, tornàvem al Prat, alguns per alimentar-nos al Jamaica o al Pans & Company a la salut de la TAP. A les nou al Punt de Trobada, tot va fluir amb la més absoluta normalitat. A les 23:10 sortia el vol a Porto i a les 24 hores (endarrerint una hora els rellotges) aterràvem a l'aeroport Francisco Sá Carneiro amb la promesa de dormir en un hotel davant les pistes. Sí, van ser tres hores en un llit, fins que a les quatre van sonar els despertadors. Dutxa ràpida i la grata sorpresa de tenir el menjador obert per prendre cafè, entrepans i pastes. El vol de les sis a Funchal s'enlairaria aviat cap al mar de núvols.

L'arribada a l'illa feia bons els pronòstics de temps núvol i inestable, però no serien només les boires del cel les que ens espatllarien l'alegria. Les nou maletes facturades directament de Barcelona a Funchal no havien arribat. Més gotes de

1. Trobareu força imatges del viatge i material d'interès geogràfic referit a les illes de Madeira i Porto Santo a l'Àgora de la Geografia: <http://agora-geografia.espais.iec.cat/2018/04/08/viatge-de-la-societat-catalana-de-geografia-a-madeira/>

Foto: Jordi Ramoneda

El grup a Funchal (Madeira), al peu del monument al colonitzador de l'arxipèlag, ara fa 600 anys (1418), João Gonçalves Zarco

frustració per unes vacances encetades amb mal signe. Sort que a la porta d'accés ens esperava el bust de Cristiano Ronaldo, madeirenc, per recordar-nos que a cops de pilota també pots donar nom a un aeroport.

Un impacte paisatgístic innegable, tant per la naturalesa exuberant que no deixa lliure ni un pam de terra com per un urbanisme que escala sense manies els pendents més escarpats. Tota la costa amb els estimbals que suquen al mar, sense el respir d'una platja. Carreteres enfilades i serpentejants, fins que trobem la gran ciutat ajocada entre torrenteres,

crescuda pel boom turístic fins a l'extrem oest, la zona més densa d'hotels, inclòs el Tiles Madeira, el nostre per dues nits, un edifici estilitzat d'onze plantes, revestit de ceràmica, amb vistes a tots els hotels amb piscina dels voltants, i una panoràmica excepcional des de la terrassa-bar entre els nivells deu i onze. Però no hi ha temps per entretenir-s'hi, perquè ens espera un esmorzar ràpid a la lluminosa planta zero (per descomptat, amb piscina) i la tornada a l'autocar.

Al aeroport ja ens hem reunit amb el professor João Carlos Dos Santos García, de la Universitat de Porto, que juntament amb el geògraf Idílio Sousa, director de l'Associação Insular de Geografia, i la seva ajudant Ana, ens acompanyaran durant tots els trajectes.

Obeint el programa del dilluns, continuem per la costa sud en direcció oest i comprovem les fabuloses obres d'enginyeria en matèria de carreteres, autovies, ponts i túnels per salvar els desnivells per la via ràpida. Se'ns aclareix que el miracle és degut al president dels últims 30 anys, el socialdemòcrata Alberto João Jardim, que va fer tot el possible per alleugerir el pes del propi rescat financer, negociant amb Lisboa i comptant amb el suport de la Unió Europea.

Fem la primera parada al principi del camí de ronda, excavat a la roca, que ens durà a Câmara de Lobos, fins que sortim al petit port pesquer, on hi ha homes que arreglen embarcacions i estenen la pesca per assecar a l'aire. Hi ha carrers molt pintorescos, de barri mariner, amb bars i restaurants, i comencem a familiaritzar-nos amb les portes il·lustrades per artistes d'estil ben més diversos, com algunes dedicades a Winston Churchill. Entrem a la seu de l'Associação Insular de Geografia, on ens regalen una bossa verda, retolada "Discover Ma-

deira”, amb útil informació sobre l'illa, i ens fan unes fotografies de grup a la terrassa. Bona acollida.

Muntanya amunt, per carreteres d'infinits revolts, ens aturem en una zona de vinyes, emparrades a metre i mig d'alçada, i el geògraf Ilídio Sousa ens explica les formes de cultiu i com aconseguen que els vins tinguin una alta conservació. Durant tot el camí és d'admirar com rendibilitzen la terra obrint feixes en els pendents més abruptes. Aquest dèria per aprofitar l'espai es torna a posar de manifest a la punta del Cabo Girão, amb un mirador penjat literalment sobre l'impressionant penya-segat a 580 metres damunt el mar. Sota el paviment de vidre es veu la línia de la costa. El gran mercat d'artesanía de l'entrada ens confirma que aquest és un punt d'atracció turística. Tota la costa fins a Funchal als nostres peus.

Sempre amunt, amunt, perdem la noció insular per submergir-nos en una mena de selva verge, solcada per valls d'alta muntanya. Tot d'una arribem a la propera estació on caminarem per una *levada*. Llavors ens diuen que les *levadas* són canals de rec creats per dur l'aigua cap al sud, més poblat i amb més producció agrícola, encara que més sec. El nord, amb elevacions fins a 1.800 metres, és més plujós, reté els vents alisis i amb la humitat origina els boscos de laurisilva. La passejada entre boscos i canals es fa curta, amb gust de pura delícia.

S'acosta l'hora de dinar i, amb un ràpid descens, retrobem el mar a São Vicente, quan ens queden 15 km fins a Porto Moniz. Els fem entrant i sortint del rosari de túnels que foraden els penya-segats de la costa nord. El temps boirós ho omple tot de siluetes espectrals, molt nòrdiques, però s'està fent tard, massa tard, per arribar al restaurant Cachalote abans de les tres, quan tanquen la cuina. Hi arribem en punt i anem de dret al gran menjador envoltat de roques volcàniques i de mar embravit. Haurem de deixar per després d'atipar-nos el contacte amb un paisatge excepcional, amb tot de cavitats a les roques que fan de piscines alimentades per l'embat de les ones. És un indret dels que queden gravats a la memòria. I per assegurar que així sigui, quan ens allunyem de Porto

Foto: Jordi Ramoneda

Pico Ana Ferreira (Porto Santo)

Foto: Jordi Ramoneda

El grup al pic de Facho (Porto Santo)

Moniz per la carretera que escala la timba, ens aturem a l'ampli mirador sobre el poble, amb vistes a una costa més que brava.

Enlairats cap a l'oest, la vegetació es fa menys esponerosa i transitem per un relleu força amorf i deshabitat, que ja ens va bé per fer la migdiada. Fins que ens hem d'espavilar perquè som de nou a la costa sud, amb les torrenteres abocades al mar, a l'estil de la Riviera italiana. Per exemple la de Calheta, on hi ha el Museo dos Engenhos dedicat a les formes d'explotació de la canya de sucre amb el gran desenvolupament industrial del segle xx. És el més antic de l'illa i ara opera amb la força del vapor i de l'aigua per produir mel i aiguardent de canya de qualitat. Només funciona dos mesos a l'any, però les instal·lacions es poden visitar sempre, a més d'accedir a la sala de degustació, el bar i la magnífica terrassa. Una visita molt didàctica.

Canviem de torrentera i la següent parada és Madalena do Mar, amb un mar de plantacions de plataners enfilades per la muntanya, aprofitant tots els bancals. Un cop més Idílio Sousa demostra ser un guia documentat sobre l'explotació dels plàtans de Madeira que, junt amb els de Canàries, fan la competència a la massiva producció de Centre i Sud-amèrica. Aquestes plantacions estan subvencionades, ja que han de lluitar amb les dificultats de mecanització a la falda de la muntanya. El llarg recorregut per les plantacions que envolten les cases habitades s'acaba arran de costa, on ja ens espera l'autocar per continuar pel laberint de túnels fins a l'hotel de Funchal. Tenim el descans i el sopar ben guanyats després d'un dia més que intens.

El que havíem de fer diumenge, en lloc d'esperar a casa, ho fem avui dimarts: el triangle Funchal, Ponta São Lourenço i Santana. Encara que signifiqui renunciar, no a gust de tothom, a l'excursió a les Illes Desertes amb el vaixell Bonita da Madeira. El temps boirós i l'estat remogut del mar motiven la resignació. Mentrestant se'ns assegura que les maletes extraviades arribaran a mig matí a l'hotel (cosa que serà certa abans de dinar)

Tornem camí de l'aeroport, però sense aturar-nos-hi, de manera que podem apreciar bé l'obra faraònica de la prolongació de la pista d'aterratge sobre pilars de formigó ancorats a les roques volcàniques. Ja no ens aturem fins al mirador de la badia de Machico, amb la panoràmica del poble blanc al fons i un aire no gaire agradable d'entomar. Sort que el poble, polit i endreçat, queda més a recer i el centre és amable, amb la plaça que uneix l'església i l'ajuntament i continuant per la riera fins al mar, una fortalesa amb canons i els carrers de portes il·lustrades.

Passem de llarg per Canhizal, amb siluetes industrials, i anem al límit dels cotxes a la Punta São Lourenço. Des de l'aparcament queda un llarg camí per arribar a la veritable punta, just davant dels dos illots que completen la cadena. Ens quedem a trepitjar les pedres volcàniques de les immediacions. Molt lluny en la boira, s'insinuen els perfils grisos de les Illes Desertes. Un altre gran espai per guardar a la memòria.

El següent objectiu és Santana, la població més valorada pel turisme a la costa nord, tot i tenir un nucli espars i abundar unes casetes amb la teulada de palla, estil barraca valenciana. La ubicació enlairada sobre el mar és espectacular, un bon aperitiu abans d'arribar al restaurant Casa de Cha do Faial, en una cresta entre dues valls frondoses. Com d'alta muntanya.

Fallen els intents de parar a mig camí, però amb les ganes de fer migdiada no es troba a faltar gaire. El que importa és arribar al Mercado dos Lavradores, l'inici de la visita a peu pel centre de Funchal. Aquest mercat, especialitzat en flors i fruites, va ser inaugurat el 1940 com una mostra de l'arquitectura de l'Estado Nuevo. Té grans parets amb rajoles de València que decoren la façana, l'entrada i la peixateria. Va ser obra de l'arquitecte Edmundo Tavares (1892-1983) per convertir-lo en el gran centre d'abastos. Conserva l'aspecte original i passejant per les dues plantes podem conèixer, tastar i comprar molts productes exòtics.

L'Illídio i l'Ana continuen de ciceroes pels carrerons portuaris, amb moltes cases decadents i d'altres rehabilitades com a bars i restaurants. El catàleg de portes pintades es reproduïx en els souvenirs turístics. Passejant arran de mar, cap al centre, passem per una fortificació, uns parcs enjardinats i l'estació del telefèric a les últimes cases enlairades a la muntanya. El centre té aires de ciutat colonial, ara amb els carrers peatonals, oberts al comerç. Visitem l'església i anem fins la seu del Banc de Portugal on hi ha el monument al descobridor de l'illa João Gonçalves Zarco. Ens aixopluguem al seu pedestal per fer-nos la foto de grup.

La tarda declina quan tornem al Tiles Madeira, per descansar una estona i alguns per recuperar la seva enyorada maleta. És qüestió de preparar-se per al sopar al restaurant Quinta do Estreito, una àmplia finca situada molt per damunt de Cámara de Lobos, amb unes excel·lents vistes tant del poble i la costa com de l'eixam de carreteres. En primer terme, a la rotonda sota el restaurant, tenim el monument al formigó. El sopar és força cerimoniós, amb cada taula presidida per una creu de ferro d'on penja l'Espetada Madeirense,

dos enormes pinxos de carn que complementen el Secreto de Porco Preto. Una manera d'acomiar-nos amb solemnitat d'aquesta illa de Madeira que hem conegut tan acceleradament.

A les 6 del matí sonen els despertadors. No s'hi val a badar. Tancar maletes i esmorzar a la planta 0, perquè màxim a les 7:10 l'autocar ens ha de dur al port de Funchal per agafar el ferry Lobo Marinho a Porto Santo, l'illa de més al nord. Fa un dia molt tapat, gens ideal per a una última ullada a la costa sud-est de Madeira, però res no ens impedeix l'últim adéu a la Punta de São Lourenço, mentre l'Atlàntic es porta prou bé per no arribar marejats a la segona illa, just el revers de la primera. Si Madeira és de mida comparable a Menorca, Porto Santo deu ser com Formentera. Si Madeira suggereix la selva verge, Porto Santo és tan pelada com el Cap de Creus. Amb el privilegi d'una platja de 9 km i l'avantatge de ser entesa a primer cop d'ull.

Hi desembarquem a les 10:30, mentre el sol vacil·la entre núvols. El port és petit, ofegat per instal·lacions de producció d'energia a partir d'algues marines. Ens espera l'autocar, conduït per l'extravertit Rubén, que ens farà de guia competent. Parem al nucli de Vila Baleira, l'única ciutat de l'illa, a part d'alguns nuclis agregats. Tot plegat són 5.000 ànimes.

Som uns viatgers il·lustres i ens reben el President i el Vicepresident de Câmara Municipal de Porto Santo, Idalino Vasconcelos i Pedro Freitas. Reunits a la sala de plens, el primer fa una amena dissertació sobre l'illa, saludada pel nostre president, Josep Oliveras, i seguida amb intercanvi d'obsequis. La posterior invitació a degustar el vi produït a l'illa i a provar una varietat de pastes típiques, acaba d'escalfar el bon ambient.

Una primera volta pel poble ens el mostra tranquil i endreçat, amb una zona peatonal prop de l'església i el Museu de la Casa de Colón. Aquests dies tot està engalanat per a la celebració de la Pasqua, amb decoració d'ous i conills, i fins i tot amb uns galliners habilitats en un racó de la plaça. Alguns bars, restaurants i comerços completen una oferta turística força discreta.

El petit piscolabis municipal no ens ha tret la gana, i poc després de la una recalem a l'Hotel Porto Santo, a uns 2 o 3 km del centre, sempre seguint la línia de mar, que és on ens espera un bufet lliure de carn i peix per celebrar el primer àpat de Porto Santo.

No farem el desembarcament a l'Hotel Pestana Ilha Daurada (5 estrelles, inaugurat el 2016) fins després de dinar. És a uns 4 km de Vila Baleira, molt a prop de Punta Calheta, el final de la platja llarga. El separa del mar una zona protegida, transitable amb uns deu minuts. El disseny ampli i modern està pensat per a un turisme de qualitat, i a més de les dues plantes de l'hotel, hi ha carrers amb bungalows independents, equipats amb sala d'estar- menjador, cuina, habitació doble i un gran bany. Tot respira un ambient selecte per a viatgers tranquils

A les 4 de la tarda l'autocar ens du a la costa est, amb la primera parada al mirador sobre el port. Confirmem el paisatge pelat, força àrid, que ja hem vist des del mar, però des d'aquí tenim més a prop les elevacions punxegudes que

sovintegen en aquest extrem de l'illa i que solen estar cobertes de boscos. Per la petita carretera que voreja les muntanyes de sud a nord, assistim a continues variacions del micropaisatge amb canvis de flora i de morfologia del terreny. Els núvols continuen rondant, però l'autocar ens deixa al peu del Pico do Castelo per fer una caminada de gairebé dues hores rodejant el Pico do Facho. El camí és molt agradable, sense grans desnivells, i amb una successió de boscos, atzavares, camps de flors silvestres. Una particularitat és que durant tot el camí ens acompanya un fotògraf designat per la Càmera Municipal. Una gentilesa que ens augura ser protagonistes d'algun vídeo de promoció illenca.

Amb el bon record del trajecte, a les set de la tarda l'autocar ens retorna a l'hotel, just el temps per preparar la sortida de les 20:20 cap al restaurant Panorama, de nou cap al nord de Vila Baleira i damunt del port que queda molt al fons. Un lloc popular i entranyable, del qual sempre recordarem en especial el plat de bacallà.

Encetem amb una certa nostàlgia el darrer dia hàbil, entre núvols i ullades de sol. A les 9 ens espera l'aventura, repartits en cinc vehicles tot-terreny de colors ben variats (blau, verd, groc i beige). Iniciem una variada ruta per la meitat oest de l'illa, per camins de terra, amb l'atenció centrada en els fenòmens volcànics. Paisatges inèdits davant de les illes de Ferro i da Cal, amb falles del terreny que fan pedagogia de les formes d'erupció. I de sobte, el meravellós regal imprevisit d'un arc iris damunt l'illa da Cal, provocat per les plugetes intermitents que hem d'entomar. Després baixem a una mínima cala on els estrats són encara més evidents i, enfilant-nos més cap a l'interior, arribem al peu del Pico Ana Ferreira, on hi ha els prismes basàltics formats pel refredament de la lava i que es coneixen pel nom popular d'El Piano.

Foto: Jordi Ramoneda

Explicacions d'Idílio Sousa sobre el conreu emparrat de la vinya a Madeira

El recorregut continua prop del sorprenent camp de golf, amb petits embassaments d'aigua, i cap al costat oest de l'aeroport, a tocar de la pista d'aterratge, on hi ha una zona de dunes petrificades, amb formes sorprenents i el terra sembrat d'abundants cargols i restes vegetals. Sorprèn que un espai tan fràgil no tingui els accessos més ben protegits, però en Rubén ens diu que és qüestió del pressupost i que hi ha molt per millorar en la protecció dels espais.

El darrer cop d'ull a la costa nord, al final de la pista d'aterratge, ens serveix per contemplar la formació d'unes piscines naturals entre les roques al peu dels penya-segats. Estem ben bé al mig de l'illa i és fàcil de quedar-nos amb la sensació d'haver-la conegut sencera i, sobretot, amb ganes de tornar-hi i gaudir de la platja de sorra que no hem tingut ni temps de tocar.

Poc més de la una fem cap al restaurant Pé na Agua (amb el peu a l'aigua), damunt la platja del sud i accessible per una escala de fusta, apta per fer-s'hi unes quantes fotos. Després de dinar, amb un cert misteri, se'ns fa tornar al centre de Vila Baleira, on ens espera tot l'equip municipal per plantar un petit drago en un espai verd, on es posarà una placa amb el nom de la Societat Catalana de Geografia. El planten els dos presidents, amb l'ajuda de cinc guardes forestals i el reporter oficial, que aixecarà constància de l'esdeveniment.

Tenim la tarda lliure i l'aprofitar-la per recórrer amb calma els carrers de Vila Baleira fent una visita al Museu de la Casa de Colon i comprant souvenirs o productes de la terra. Després serà el moment de tornar a l'hotel, a peu o amb transport públic, i amb els resultats ben diversos, inclòs algun accident de conseqüències lleus.

A dos quarts de nou l'autocar ens du al Restaurant Punta da Calheta, l'última edificació al costat de la platja i davant l'illa da Cal. El lloc és perfecte, només té l'inconvenient de les taules parades en un porxo exterior, exposat a la fredor de la nit. Uns quants es refugien en una taula a l'interior del menjador. D'aquest darrer sopar recordarem l'arròs amb peix i els espaguetis amb marisc, a més de la cassata amb ametlles de postre.

El divendres es desperta amb més sol, però no hi ha pressa per esmorzar fins a les 9. L'autocar ens durà a l'aeroport a les 10, i ho compleix tan sols amb 7 minuts de retard. A l'aeroport de butxaca, tots els tràmits són més relaxats i, contra els mals presagis, l'avió resulta ser de mida estàndard, amb files de sis seients. Sortim amb deu minuts de retard i el vol és plàcid fins a les petites turbulències quan cal aterrar en una Lisboa emboirada i plujosa.

En la llarga espera de tres hores a Lisboa, tenim temps d'experimentar la nostàlgia de tot el que acabem de deixar enrere, amb dues illes que són la cara i la creu. Les ganes de tornar-hi són molt compartides. Però quan arribem al Prat, cadascú te pressa per tornar a la seva vida coneguda, mentre, això sí, no és l'hora de pensar en el viatge de la propera Setmana Santa.

Mentre fem la nostra particular cerimònia dels adéus, tenim temps de pensar en els companys que a darrera hora no ens han pogut acompanyar, i també en l'enyorat guia de tants i tants viatges mediterranis. Són moltes vivències que no s'esfumen, encara que s'hi superposin dies com els que acabem de viure.

El drago de la SCG a Porto Santo

Rafael Giménez Capdevila

La breu, per raons que només la companyia aèria TAP podria explicar, estava a l'illa de Madeira, prosseguí a l'illa de Porto Santo, a 50 km al NE de la primera entre els seus punts més propers, però a dues hores i mitja de navegació des del port de Funchal. El 28 de març del 2018, poc després de desembarcar del ferri Lobo Marinho, l'expedició de la Societat fou rebuda a la Câmara Municipal pel seu president. La Câmara Municipal és un ens territorial a mig camí entre un Consell comarcal i un Ajuntament; per sota s'estableixen les freguesias. Tot plegat conforma el paisatge institucional local, conegut a Portugal com a autarquias. L'illa de Porto Santo, amb una superfície de 42 km² i 5483 habitants censats el 2011, és un dels sis casos on en un mateix territori conviuen una única freguesia i un municipi.

A la sala de plens de la Câmara Municipal, el president José Idalino Vasconcelos expressà el seu agraïment a la SCG per haver triat aquesta illa en el seu viatge i en descriví la situació econòmica i sociopolítica. Li correspongué el president de la SCG, Josep Oliveras, agraint l'efusiva rebuda i oferint algunes

Foto: Rafael Giménez Capdevila

El president de la Câmara Municipal de Porto Santo (dreta) i el president de la Societat (esquerra) intercanvien obsequis durant la recepció a la Câmara Municipal de Porto Santo.

de les publicacions de la Societat que podran formar part d'ara en endavant del fons de la biblioteca municipal, així com un clauer amb l'escut de la Societat. Al seu torn, el president de la Câmara Municipal obsequià amb un cendrer i una medalla on hi ha gravat l'escut de la institució, que conté un drago (*dragoeiro* en portuguès) com a imatge principal, l'arbre que simbolitza l'illa.

Al final dels parlaments i de l'intercanvi d'obsequis, la Câmara Municipal oferí un tast del vi de Porto Santo acompanyat d'uns dolços. Aquesta visita fou possible gràcies als contactes facilitats pel soci honorari João Carlos dos Santos Garcia i les gestions d'Ilídio Sousa, director executiu de l'Associação Insular de Geografia, que acompanyaren i guiaren l'expedició de la Societat durant tota l'estada a la Regió autònoma de Madeira. A més, un cop a Porto Santo, s'hi afegí Francisco Aquino Gomes Abreu, professor de Geografia de l'Escola Básica e Secundária Professor Dr. Francisco de Freitas Branco, Porto Santo.

L'endemà, 29 de març del 2018, encara hi hagué un emotiu acte institucional, quan davant del monument a Cristòfol Colom, a l'Alameda Infante D. Henrique, a Vila Baleira, el nucli habitat principal de l'illa, el president de la Câmara Municipal i el president de la Societat, acompanyats d'una brigada de l'Instituto das Florestas e Conservação da Natureza, de la Regió autònoma de Madeira, procediren a plantar i regar abundantment un plançó de drago, que ha de perdurar en el temps com a prova de la visita de la Societat a Porto Santo. Una placa donarà fe de l'acte. Així, els socis de la Societat tindran un al·licient més per visitar l'illa de Porto Santo i comprovar el creixement del drago, un arbre que pot viure centenars d'anys.

El president de la Câmara Municipal de Porto Santo (esquerra) i el president de la Societat (dreta) planten un plançó de drago a l'Alameda Infante D. Henrique, a Vila Baleira.